

Тема 4. Соціальний захист як функція соціальної політики держави в Україні

1. Сутність, мета та функції соціального захисту.
2. Політика держави щодо соціального захисту населення в Україні.
3. Складові системи соціального захисту населення України.
4. Державні соціальні стандарти та гарантії як основа ефективного розвитку соціального захисту населення в Україні.

Статтею 46 Конституції України гарантовано право громадянина на **соціальний захист**: Громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом.

Соціальний захист

У широкому розумінні

- ▶ державна система програм, гарантій, пільг і послуг, що допомагають людям задовольняти соціальні, економічні, освітні, медичні потреби незалежно від працездатності індивіда, підтримувати належний рівень та якість життя, а також сприяти соціальній справедливості.

У вузькому значенні

- ▶ сукупність дій, спрямованих на надання допомоги під час життєвих негараздів (складні життєві обставини).

Система соціального захисту

- сукупність правових, економічних, організаційних та соціальних заходів, гарантованих Конституцією України, щодо створення та забезпечення здорового соціально-економічного мікроклімату для життя та розвитку як економічно активної частини населення, так і тих, хто опинився у складних життєвих обставинах, гарантуючи обом групам соціальну безпеку (розвиток без війни і тероризму), соціальні зобов'язання, котрі ґрунтуються на соціальній справедливості й рівності прав.

Соціальний захист

**поняття ширше,
пов'язане з стратегією
соціальної держави.**

Соціальне забезпечення

**поняття вужче, виконує функцію
нагромадження та розподілу коштів
соціального захисту, позначає
практику виплати пенсій, соціальної
допомоги, соціального догляду;
включає також право на медичну
допомогу, медичне страхування,
державну підтримку сім'ї, материнства
й дитинства, утримання і виховання за
державні кошти дітей-сиріт і дітей,
позбавлених батьківського піклування**

Поняття «соціальний захист» охоплює, поряд із правом на соціальне забезпечення, ще й інші соціальні права:

- ▶ право на житло (ст. 47 Конституції України);
- ▶ право на достатній життєвий рівень (ст. 48);
- ▶ право на охорону здоров'я (ст. 49);
- ▶ право на безпечне для життя і здоров'я довкілля (ст. 50);
- ▶ право на освіту (ст. 53).

МЕТА СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ:

забезпечення добробуту та гідного рівня життя для кожної особи, покращення самопочуття людини, впевненості у своєму майбутньому.

Мається на увазі не тільки матеріальний добробут, а й **соціальний** (створення таких умов життя, в яких людина може фізично і розумово розвиватися, реалізовувати свої здібності, задовольняти власні і суспільні потреби та інтереси).

Основні завдання соціального захисту

Забезпечення мінімального рівня заробітної плати

Забезпечення умов для належного рівня охорони здоров'я та освітньо-культурних потреб задля всебічного розвитку особистості

Захист купівельної спроможності малозабезпечених громадян

Вирівнювання рівнів життя окремих категорій населення тощо

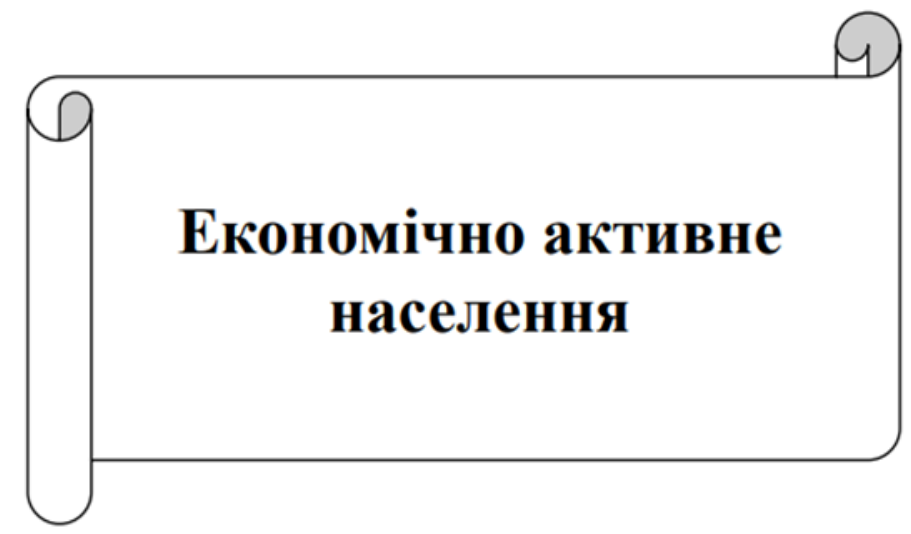
Підвищення рівня якості життя громадян, сприяння динамічному і гармонійному розвитку людей, зниження рівня бідності та забезпечення соціальної справедливості

Функції соціального захисту

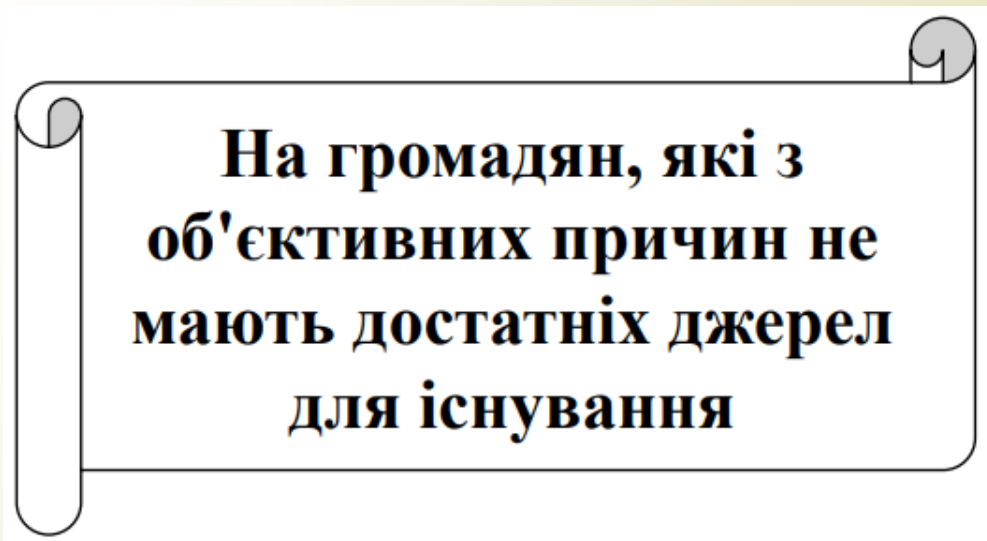
РЕАБІЛІТАЦІЙНА (лікувальна)	зменшує негативні наслідки бідності в суспільстві шляхом надання соціальної допомоги та проведення соціальної роботи	ПАСИВНИЙ соціальний захист	націлений на непрацездатні і соціально уразливі верстви населення, полягає, насамперед, у безпосередній матеріальній підтримці
ПРЕВЕНТИВНА (запобіжна)	запобігає бідності шляхом створення умов для участі громадян у належно оплачуваній продуктивній праці та соціальному страхуванні в працездатний період	АКТИВНИЙ соціальний захист	зорієнтований на працездатних членів суспільства і передбачає створення умов для самозахисту людей, передусім через активні дії ринку праці

Політика держави щодо соціального захисту населення в Україні спрямована на:

Економічно активне населення

На громадян, які з об'єктивних причин не мають достатніх джерел для існування

Державна політика щодо соціального захисту працездатного, економічно активного населення –

- комплекс соціально-економічних, правових заходів, методів і засобів, що забезпечують умови й можливості реалізації інтересів осіб за рахунок їх трудового внеску, відносної економічної самостійності та пом'якшення дії факторів соціального ризику.

- сприяння з боку держави зайнятості;
- отриманню доходу, який забезпечує достойне життя;
- встановлення гарантій мінімального розміру заробітної плати, інших гарантій, пов'язаних із трудовими та іншими правовідносинами.

Державна політика соціального захисту економічно активного населення також містить заходи:

- щодо реалізації права на освіту, охорону здоров'я і житло;
- безпечне для життя та здоров'я довкілля;
- умови праці й відпочинку, які сприяють достатньому відтворенню і розвитку робочої сили;
- реалізації права на різні види загальнообов'язкового державного соціального страхування;
- а також систему допомоги безробітним, у тому числі професійної підготовки та перепідготовки працівників

**Державна політика соціального захисту економічно
активного населення повинна:**

З одного боку:

*не породжувати зрівнялівки
та утриманських настроїв*

З другого боку:

*забезпечувати підсилення
мотивації до продуктивної
трудової діяльності*

Державна політика щодо соціально уразливих верств населення –

- комплекс заходів із формування та реалізації соціально-економічних і правових гарантій, що забезпечують гідний рівень життя громадян на основі економічних можливостей держави.

До соціально уразливих верств належать:

- ❖ непрацездатні громадяни;
- ❖ працездатні, які не мають можливості здійснювати трудову діяльність унаслідок об'єктивних причин або які мають низькі доходи.

Основними складовими соціального захисту соціально уразливих верств населення є:

**Соціальна
допомога**

**Пенсійне
забезпечення**

- Категоріям осіб, які мають найбільший ризик бідності, пов'язаний зі старістю, народженням хворих дітей, багатодітністю тощо, надається право на матеріальне забезпечення - державну соціальну допомогу, пенсії й інші види соціальних виплат та на соціальне обслуговування.

Складові соціального захисту

Соціальне страхування

Пенсійне
Медичне
На випадок безробіття
У зв'язку з тимчасовою втратою працездатності
Страхування від нещасного випадку на виробництві

Соціальна допомога

Допомога малозабезпеченим сім'ям; сім'ям з дітьми; інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам; матерям-героїням; допомога на догляд, на поховання тощо.

Соціальні послуги

соціально-побутові; психологічні; соціально-педагогічні; соціально-медичні; соціально-економічні; юридичні послуги; інформаційні послуги та інші послуги.

Соціальні гарантії

Мінімальна з/п, мінімальна пенсія, неоподаткований мінімум доходів громадян, розміри державної соціальної допомоги, пільги, тощо

Загальнообов'язкове державне соціальне страхування

матеріальне забезпечення громадян у випадку хвороби, повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості й інших випадках, передбачених законом, за рахунок грошових фондів, що формуються внаслідок сплати страхових внесків власником або уповноваженим ним органом, громадянами, а також бюджетних та інших джерел.

Пенсійне страхування

пенсії за віком; по інвалідності внаслідок загального захворювання; пенсії у зв'язку з втратою годувальника; допомога на поховання пенсіонера; пенсія по інвалідності внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання та ін.

Медичне страхування

діагностика та амбулаторне лікування; стаціонарне лікування; надання готових лікарських засобів та виробів медичного призначення; профілактичні та освітні заходи; забезпечення медичної реабілітації осіб, які перенесли особливо важкі операції та ін.

Страхування на випадок безробіття

допомога по безробіттю; відшкодування витрат, пов'язаних із професійною підготовкою або перепідготовкою; дотація роботодавцю для працевлаштування безробітних; допомога на поховання безробітного тощо.

Страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності

допомога по тимчасовій непрацездатності (включаючи догляд за хворою дитиною); допомога по вагітності та пологах тощо.

Страхування від нещасного випадку на виробництві

відновлення здоров'я та працездатності потерпілого; допомога на поховання осіб, які померли внаслідок нещасного випадку тощо.

Соціальна допомога система виплат у грошовій або натуральній формі, яка надається найменш захищеним категоріям населення.

Відмінність соціальної допомоги від соціального страхування:

- фінансування та виплати соціальної допомоги забезпечуються державним та місцевими бюджетами, тобто державна соціальна допомога фінансується не зі страхових відрахувань, а з податкових надходжень;
- надається найменш захищеним і найбільш нужденним категоріям населення;
- розмір допомоги не пов'язаний з попередніми доходами і не залежить від раніше сплачених страхових внесків;
- надається лише у випадку неможливості для одержувача самотійно вийти із скрутного становища за рахунок власних доходів і майна;
- розмір соціальної допомоги, на відміну від виплат по соціальному страхуванню, визначається виходячи зі ступеня бідності об'єкта допомоги та наявних ресурсів.

Сім'ям з дітьми

у зв'язку з вагітністю та пологами; за народження дитини; за усиновлення; на дітей одиноким матерям; на дітей, над котрими встановлено опіку тощо

Матерям-героїням

Інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам

Допомога на поховання

особам, котрі не були застраховані в системі загальнообов'язкового страхування, – студенти, учні..

Особам, які не мають права на пенсію, й інвалідам

допомога на догляд малозабезпеченим інвалідам; священнослужителям

Малозабезпеченим сім'ям

Дітям-сиротам

грошове забезпечення дітям-сиротам, батькам-вихователям і прийомним батькам

Допомога на догляд

щомісячна грошова допомога малозабезпеченій особі, яка проживає разом з інвалідом

Субсидії та компенсації

для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг тощо

Види державної соціальної допомоги

Допомоги постраждалим унаслідок Чорнобильської катастрофи

Соціальні послуги

дії, спрямовані на профілактику складних життєвих обставин, подолання таких обставин або мінімізацію їх негативних наслідків для осіб/сімей, які в них перебувають.

► **Складні життєві обставини** - обставини, що негативно впливають на життя, стан здоров'я та розвиток особи, функціонування сім'ї, які особа/сім'я не може подолати самотійно

(похилий вік; часткова або повна втрата рухової активності, пам'яті; невиліковні хвороби, хвороби, що потребують тривалого лікування; психічні та поведінкові розлади; інвалідність; бездомність; безробіття; малозабезпеченість особи; поведінкові розлади у дітей через розлучення батьків; ухилення батьками або особами, які їх замінюють, від виконання своїх обов'язків із виховання дитини; втрата соціальних зв'язків, у тому числі під час перебування в місцях позбавлення волі; жорстоке поводження з дитиною; насильство за ознакою статі; домашнє насильство тощо)

Соціальні послуги спрямовані на:

**Соціальну
профілактику**

**запобігання
виникненню складних
життєвих обставин
та/або потраплянню
особи/сім'ї в такі
обставини**

**Соціальну
підтримку**

**сприяння подоланню
особою/сім'єю
складних життєвих
обставин**

**Соціальне
обслуговування**

**мінімізацію для
особи/сім'ї негативних
наслідків складних
життєвих обставин,
підтримку їх
життєдіяльності,
соціального статусу та
включення у громаду.**

Необхідною умовою функціонування ефективної системи соціального захисту є наявність **державних соціальних гарантій**

- мінімальний розмір заробітної плати;
- мінімальний розмір пенсії за віком;
- неоподаткований мінімум доходів громадян;
- розміри державної соціальної допомоги та інших соціальних виплат.

Процес формування системи соціальних стандартів, гарантій і нормативів почався в державі із прийняттям Законів України:

«Про прожитковий мінімум» (1999 р.)

«Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» (2000 р.).

Державні соціальні стандарти
це встановлені законами й іншими нормативно-правовими актами соціальні норми та нормативи або їх комплекс, на базі яких визначаються рівні основних державних соціальних гарантій.

Соціальні норми і нормативи

показники необхідного споживання продуктів харчування, непродовольчих товарів і послуг та забезпечення освітніми, медичними, житлово-комунальними, соціально-культурними послугами.

Нормативи споживання

розміри споживання в натуральному вираженні за певний проміжок часу (за рік, місяць, день) продуктів харчування, непродовольчих товарів поточного споживання та деяких видів послуг.

Нормативи витрат

показники поточних і капітальних витрат з бюджетів усіх рівнів на забезпечення задоволення потреб на рівні, не нижчому від державних соціальних стандартів і нормативів.

Основні групи соціальних нормативів:

- нормативні показники по визначенню рівня допомоги у разі нестандартних ситуацій (на поховання, травматизм, при втраті годувальника, нормативи допомоги багатодітним сім'ям тощо);
- нормативи, що важко нормувати, але можна планувати: нормативи рівня здоров'я; нормативи рівня життя; нормативи тривалості життя; нормативи рівня травматизму (виробничого й побутового);
- нормативи, що мають «природничо-наукове» обґрунтування і є найбільш об'єктивними (норми харчування, одягу, медикаментів, витрат на комунальні послуги).

Ці норми покладено в основу **мінімального споживчого кошику людини.**

► **Споживчий кошик** – це набір продуктів харчування, непродовольчих товарів і послуг для основних соціальних і демографічних груп населення.

► **Мінімальний споживчий кошик** включає витрати на: продукти харчування; одяг, білизну, взуття; предмети санітарії, гігієни, ліки та медикаменти; меблі, посуд, культтовари та інші предмети культурнопобутового господарювання; житло та комунальні послуги; культурно-освітні заходи; побутові послуги (транспорт, зв'язок); перебування дітей у дошкільних закладах; ведення особистого підсобного господарства (в межах, що забезпечують задоволення особистих потреб).

Базовим державним соціальним стандартом є **ПРОЖИТКОВИЙ МІНІМУМ**

- вартісна величина достатнього для забезпечення нормального функціонування організму людини, збереження його здоров'я набору продуктів харчування, а також мінімального набору непродовольчих товарів та мінімального набору послуг, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості.

Прожитковий мінімум застосовується для:

- ❑ встановлення загальної оцінки рівня життя в Україні;
- ❑ розробки соціальних програм;
- ❑ встановлення розміру мінімальної заробітної плати і мінімальної пенсії;
- ❑ розрахунку розміру соціальної допомоги, допомоги сім'ям із дітьми, по безробіттю, та інших соціальних виплат, виходячи з вимог Кабінету Міністрів України та законів України щодо соціального забезпечення громадян;
- ❑ визначення права на призначення соціальної допомоги;
- ❑ формування Державного бюджету України та місцевих бюджетів;
- ❑ визначення державних соціальних гарантій і стандартів у галузях охорони здоров'я, освіти, соціального обслуговування тощо.

Державні соціальні гарантії – встановлені законами та іншими нормативно-правовими актами мінімальні розміри оплати праці, доходів громадян, пенсійного забезпечення, соціальної допомоги, розміри інших видів соціальних виплат, які забезпечують рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму

Мінімальний розмір заробітної плати

Мінімальний розмір пенсії за віком

Неоподатковуваний мінімум доходів громадян

Розміри державної соціальної допомоги та інші виплати